

3) Взрослый направляет обсуждение драматизации на средства экспрессии, ее меру и связь с тем или иным смыслом («Так ли себя ведут, если ....? Таким ли голосом об этом говорят, если..? Так ли смотрят, если...? и т.д.). При этом легко передает инициативу в обсуждении самим детям.

Подводя итоги сказанному, выделим следующее:

1. В условиях диалогических отношений между учителем и учащимися при решении учебных и драматических задач дети приобретают *опыт учебной инициативности, ответственности и самостоятельности*. Этот опыт оказывает существенное влияние на становление у младших школьников такой ключевой компетентности, как умение учиться и предметных компетентностей (математической, коммуникативной).

2. Диалогические отношения исключают проявления психологического насилия педагога над ребенком.

3. Диалогические отношения между взрослыми и детьми являются основанием для психологического благополучия ребенка, которые мы рассматриваем в его таких ключевых аспектах, как наличие *позитивных отношений с другими* (взрослыми, сверстниками, старшими и младшими детьми как со-трудниками в решении познавательных задач и со-авторами в решении драматических задач), а также *самопринятие*.

ЛИТЕРАТУРА

1. Давыдов В. Теория развивающего обучения / В. Давыдов. – М. : Интор, 1996. – 542 с.
2. Старагіна І. Форма і содержание сценічного творчства в младшем школьном возрасте / І. Старагіна // Культурно-історическа психологія. – 2010. – № 2. – С. 66 – 75.
3. Старагіна І. Поняття про навчальні завдання в науковій спадщині В. Давидова / І. Старагіна // Система розвивального навчання Ельконіна-Давидова в шкільній практиці : науково-методичний збірник. – Х. : ННМЦ «Розвиваюче навчання», 2012. – С. 30 – 44.
4. Старагіна І. Діалогічний тип педагогічної діяльності як умова саморозвитку та безперервної самоосвіти вчителя / І. Старагіна, Н. Сосницька, О. Барабаш // Система розвивального навчання Ельконіна-Давидова в шкільній практиці : науково-методичний збірник. – Х. : ННМЦ «Розвиваюче навчання», 2012. – С. 114 – 118.
5. Цукерман Г. Развитие учебной самостоятельности / Г. Цукерман, А. Венгер. – М. : ОИРО, 2010. – 432 с.

Анна Стромило,

аспірантка,

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ НЕНАСИЛЬНИЦЬКИХ ВЗАЄМИН У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті аналізується ненасильство як філософсько-психологічна проблема. Розкриваються особливості виховання ненасильницьких взаємин у студентській молоді.

Anna Stromylo

PARTICULARITIES OF DEVELOPMENT OF NON-VIOLENT RELATIONSHIPS AMONG STUDENTS

This article features the problem of development of non-violence as a philosophic and psychological problem. It outlines the particularities of education in non-violent relationships between students.

В умовах побудови демократичного суспільства в Україні проблема виховання ненасильницьких взаємин серед студентської молоді є актуальною. Насильницькі моделі поведінки в повсякденному житті призводять до суперечностей і конфліктів у суспільстві, сім'ї, навчальних колективах тощо.

Проблемі виховання ненасильницьких взаємин студентської молоді приділяли увагу такі науковці: М. Ганді, А. Гусейнов, М. Кінг, Л. Толстой та ін. Психологічні аспекти насильства щодо студентської молоді розроблялися у дослідженнях Б. Братуся, Т. Драгунової, Н. Зінов'євої, Н. Тарабриної, Д. Фельдштейна та ін.

Проблема ненасильства у філософії існує тисячоліття. Нині ненасильство розуміють як «філософію, спосіб життя, які на основі верховенства правди і любові вважають особисті, соціальні та міжнаціональні зміни заради подолання несправедливості в досягненні миру, примирення» [2, с. 23]. А. Гусейнов підкреслює, що «ненасильство виходить з переконання в самоцінності кожної людини як вільної істоти і одночасно взаємнопов'язаності всіх людей в добро і зло» [1, с. 55].

Педагогічна наука і практика також мають тенденцію руху до ненасильства (Ш. Амонашвілі, А. Козлова, Я. Корчак, В. Ситаров, В. Сухомлинський та ін.). Важливою ідеєю гуманістичної педагогіки є вчення про непротивлення злу насильством (Л. Толстой). Значущою для нашого дослідження є точка зору В. Ситарова і В. Маралова стосовно ненасильства як активної позиції життєствердження, коли людина бере

повну відповідальність на себе, демонструючи силу духу і розуму; як особливу силу, яка виявляється в терпимості, толерантності, гнучкості; як подолання власного егоцентризму і прийняття іншого; як особисту автономію і незалежність; як здатність до позитивної взаємодії [3]. Це положення найбільш повно відображає становлення людини як справжнього суб'єкта власного життя. Людська душа є ареною боротьби добра і зла. Саме людина робить вибір, їй дана свобода визначення свого подальшого шляху (А. Гусейнов, В. Франкл). Питання полягає в тому – чому вона віддасть перевагу: насильству чи ненасильству. Вибір є показником сформованості суб'єктної позиції студентської молоді – наскільки здатна вона зробити його усвідомлено і нести відповідальність за його наслідки.

На основі аналізу наукових праць вчених, нами виокремлено три основні положення в процесі виховання студентської молоді:

1. Вік студентської молоді є сензитивним для формування ненасильницьких взаємин (Л. Божович, Л. Виготський, Д. Фельдштейн та ін.).

2. Спілкування – провідний тип діяльності студентської молоді і фактор їхнього психічного розвитку (Д. Ельконін, Г. Цукерман та ін.).

3. Існує рух світової педагогіки до ненасильства і визнання ненасильства загальнолюдською цінністю (А. Козлова, В. Маралов, В. Ситаров, В. Сластенін, М. Углицький та ін.).

Ці положення спонукають нас розглядати цілеспрямоване виховання у студентської молоді толерантного спілкування як одного з можливих шляхів виховання ненасильницьких взаємин. Поняття толерантного спілкування було запроваджено М. Розенбергом і передбачає певну модель взаємодії людей одне з одним. Подібні моделі розробляються вітчизняними та зарубіжними вченими (Ю. Гіппенрейтер, Л. Г'єн, Т. Гордон, Х. Джайнотт, Т. Ігнашовою, В. Рахматшаєвою, С. Руст та ін.). Одні науковці називають таке спілкування ефективним, інші – відкритим, треті – ненасильницьким. Спільним для всіх цих моделей є те, що вони базуються на принципах гуманістичної психології та педагогіки, які визнають людину головною цінністю, унікальною цілісною системою, здатною до самоактуалізації.

Цінність моделі ненасильницького спілкування, створеної М. Розенбергом, насамперед, у тому, що автор чітко описує основу базових комунікативних умінь Я-повідомлення та емпатійного розуміння. Він пропонує виокремлювати алгоритми, необхідні і достатні операції, з яких може бути складено дія-уміння. М. Розенберг пропонує такі кліше для побудови висловлювань [4], на основі яких може бути розроблена серія вправ з навчання студентів ненасильницькому спілкуванню:

I. Зрозуміле вираження себе:

1. Вираз того, що я відчуваю: «Я відчуваю...».

2. Висловлювання про те, що я бачу такого, з чим пов'язані мої почуття: «Коли я бачу...».

3. Висловлювання про те, з якими моїми потребами пов'язані почуття, які я відчуваю. «Тому що я б вважав(ла) за краще...».

4. Бажані мною дії, які б підвищили якість мого життя. «І я б зараз хотів (ла б) ...».

II. Емпатійне розуміння:

1. Емпатійне сприйняття почуттів партнера. «Ви відчуваєте...».

2. Емпатійне сприйняття того, що партнер спостерігає за тим, з чим пов'язані його почуття. «Коли ви бачите...».

3. Емпатійне сприйняття тих потреб партнера, з якими пов'язані його почуття. «Тому що б ви воліли...».

4. Емпатійне сприйняття бажаних для партнера дій, які б підвищили якість життя. «І ви б зараз хотіли...».

Питання про необхідність реалізації у вербальному або невербальному плані кожної операції індивід завжди вирішує сама, залежно від контексту ситуації, ступеня взаєморозуміння партнерами по спілкуванню одне одного: їх почуттів, станів, потреб, а також від почуття міри, такту і делікатності кожного з них. Людина, що засвоїла повну узагальнену орієнтовну основу даних комунікативних дій-умінь, перебуваючи в діалозі з партнером, в змозі зробити усвідомлений вибір більш-менш повного проходження даними кліше, вибір тих чи інших операцій та їх послідовність. Позиція ненасильства студентської молоді формується впродовж тривалого часу, але сензитивним періодом її становлення є період навчання, під час якого відбувається процес її особистісного та професійного саморозвитку.

Цивілізований світ усе більше переконується в тому, що без сформованості ненасильницьких взаємин у студентської молоді стає неможливим подальший розвиток особистості та соціального прогресу. На нашу думку, сформованість ненасильницького ставлення до соціуму, до себе та навколишнього середовища значуще впливає на самосвідомість, самопізнання, адекватну самооцінку, котра у подальшому в якості одного з основних регуляторів особистісно своєї поведінки та діяльності, буде визначати ступінь її самостійності, незалежності у різноманітних та складних системах взаємозв'язків. Отже, одним з основних завдань сучасної педагогіки є створення цілісної особистісно зорієнтованої моделі ненасильницьких взаємин серед

студентської молоді. Формувальна основа у цих змінах належить розвитку гуманістичної позиції педагога-вихователя та володіння ним тими технологіями, які дають йому змогу працювати в цій парадигмі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусейнов А. Поняття насилля і ненасилля / А. Гусейнов // Вопросы философии. – 1994. – № 6. – С. 51 – 63.
2. Гусейнов Г. Ненасиліе : філософія, етика, політика / [под общ. ред. А. Гусейнова] – М. : Наука, 1993. – 188 с.
3. Ситаров В. Педагогика и психология ненасилія в образовательном процессе : [учебное пособие] / В. Ситаров, В. Маралов. – Москва : Академия, 2000. – 216с.
4. Rosenberg Marshall B. Nonviolent Communication: A Language of Life – 2nd ed., 2003. [Електронний ресурс] / Marshall B. Rosenberg. – Режим доступу : http://www.amazon.com/gp/product/1892005034/qid=1133814873/sr=81/ref=pbbs_1/103-0792998-2647032?n=507846&s=books&v=glance.

Ірина Токар,
соц. педагог II категорії,
Тернопільська Українська гімназія
імені Івана Франка

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ «ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ ПОЧУТТЯ ОBOB'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ СВОЇХ ПРАВ У СІМ'Ї»

У статті викладені методи і форми роботи з профілактики насилія над підлітками у сім'ї. Тренінг дозволяє працівникам освіти здійснювати ознайомлення учнів з їх правами та обов'язками, формувати моделі поведінки під час виникнення домашнього насилія та усвідомити роль сім'ї у житті дитини.

Iryna Tokar

SOCIAL PEDAGOGICAL TRAINING “DEVELOPMENT OF A SENSE OF DUTY AND PROTECTION OF THEIR FAMILY RIGHTS IN TEENAGERS”

This article outlines the methods and forms of work on prevention of teenagers' abuse in the family. The training enables teachers to inform the students about their rights and duties, to form behaviour model in case of violence in the family and realise the family role in children's life.

Мета тренінгу: підвищення рівня знань підлітків щодо профілактики та запобігання насильницьким діям проти них у сім'ї.

Завдання тренінгу:

- інформувати підлітків про права та обов'язки людини;
- педагогічна допомога і підтримка підлітків;
- розвивати навички спілкування, впевненість в собі;
- формувати у підлітків адекватну самооцінку та самоповагу.

Вік учасників: 12–13 років.

Кількість учасників тренінгу: 15 осіб.

Організація занять: 6 занять по 45 хв. кожне.

Методи, які використовуються на тренінгу: лекції, бесіди, вправи та їх обговорення, проблемні ситуації, ігри, що якнайкраще допомагають освоїти і закріпити нові знання.

Заняття 1

Мета: познайомити учасників; сприяти згуртованості групи; інформування про мету і завдання тренінгу; вироблення та прийняття правил роботи в групі.

Вправа «Павутинка імен» (час: 20 хв.)

Мета: знайомство і саморозкриття учасників групи; створення позитивної психологічної атмосфери.

Ресурси: клубок ниток.

Хід вправи:

Тренер пропонує учасникам наступну вправу. У кожного з вас зараз є можливість розповісти про те, як повністю звучить ваше ім'я, чи подобається воно вам, як звертаються до вас вдома, як би ви хотіли, щоб до вас звертались у групі?

Ведучий бере клубок ниток у руки і розпочинає гру з розповіді про себе. Далі передає клубок комусь з дітей, а кінчик ниточки тримає у руці. Дитина розповідає про своє ім'я і передає клубок іншій дитині, але кінчик нитки тримає у руці і т. д. У такий спосіб створюється символічна «павутинка імен». На завершення ведучий пропонує дітям змотати павутинку назад у клубок. Кожна дитина по черзі в зворотному напрямку, намотує на клубок свій відрізок ниточки і передає клубок далі.